

PAMIĘĆ BÓLU

Rec. Lucia Hossu Longin, *Memoriarul durerii. O istorie care nu se învață la școală*, cz. 1–5, TVR Media – Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, 1991–2006, 1600 min., 10 CD; *Testimonies of suffering. A story that one doesn't learn about at school*, 40 min. (wybór w jęz. ang.)

Pamięć bólu to seria filmów edukacyjnych wyprodukowanych przez telewizję rumuńską w latach 1991–2006, a wyreżyserowanych przez Lucię Hossu Longin na zlecenie Instytutu Ścigania Zbrodni Komunistycznych w Rumunii, nosząca znamieny podtytuł „Historia, której nie naucza się w szkole”.

Lucia Hossu Longin

Absolwentka Wydziału Języka i Literatury Rumuńskiej Uniwersytetu Bukareszteńskiego. Autorka serii filmów dokumentalnych. Reżyser liczących się filmów i spektakli telewizyjnych wyróżnionych krajowymi i międzynarodowymi nagrodami: 1993 – nagroda czasopisma „Flacăra” (Znicz) za wybitną osobowość dziennikarską; 1995 – nagroda Stowarzyszenia 21 Grudnia 1989 za pracę dziennikarską w służbie prawdy; 2000 – nagroda za film *Pamięć* na festiwalu MIPA w Hiszpanii; 2003 – nagroda za najlepszy dokument na festiwalu w Carmonie. Epizody z serialu *Pamięć bólu* i *Pamięć Bukaresztu* były prezentowane i wyróżnione na międzynarodowych festiwalach filmu telewizyjnego: Monte Carlo, Biarritz, Prix Europe, Prix Italia. Członek Europejskiej Akademii Filmowej z siedzibą w Niemczech.

Partia Komunistyczna, w przedwojennej Rumunii najmniej liczna i najmniej licząca się, od końca II wojny światowej wspierana przez Sowietów umacniała swoje wpływy. Rumuni nie chcieli pogodzić się z takim stanem rzeczy. Na Bukowinie, w górach Fogaraskich już w 1944 r. powstała partyzantka walcząca najpierw z wojskami sowieckimi, a następnie z nową władzą. Walki te trwały nieprzerwanie do 1958 r. Dzień po zorganizowanych przez komunistów uroczystych obchodach rocznicy rewolucji październikowej – 8 listopada 1945 r. – bukareszteńscy wyszli na ulice miasta, domagając się powrotu króla Michała. W wyniku zamieszek wiele osób odniosło rany, byli również zabici.

Proces komunizacji społeczeństwa uległ przyspieszeniu, a opór Rumunów wobec nowego ustroju dławiono metodami przetestowanymi przez Sowietów – rozbięciem opozycyjnych partii, likwidacją przedwojennych elit intelektualnych, wojskowych, likwidacją Kościoła greckokatolickiego (wyjątkowo łagodnie potraktowano Kościół prawosławny) i ruchu chłopskiego. Była to likwidacja w sensie dosłownym. Aby podołać temu „wyzwaniu”, należało rozbudować aparat bezpieczeństwa (Securitate), trzeba było stworzyć łagry, zapełnić więzienia setkami tysięcy więźniów. Wyroki śmierci bez sądu stały się rzeczą powszednią.

Szpitalne psychiatryczne wypełniły się „wrogim elementem”. Sowieccy towarzysze służyli radą i pomocą. „Eksperymentalną metodę reedukacji poprzez tortury” testowano w latach 1949–1952

w więzieniu w Pitești; jej autorem był gen. Alexandru Nicolski (w rzeczywistości Boris Grunberg, urodzony w Rosji), od 1948 r. wysoki urzędnik Generalnej Dyrekcji Bezpieczeństwa Publicznego Rumunii. O tym więzieniu Aleksander Sołżenicyn powie: „Pitești to najbardziej barbarzyńskie więzienie współczesnych czasów”. Mimo tych wszystkich represji opór wcale nie malał.

W 1956 r., po wydarzeniach polskich i Powstaniu Węgierskim, również w Rumunii doszło do krwawych rozruchów, których uczestnikami byli także studenci. Zaciekły opór stawiali chłopcy, nie godząc się na kolektywizację. Postanowiono złamać ten opór, przeprowadzając w 1949 r. masową deportację ludności wiejskiej na stepowe tereny Bărăgan. Ostatecznej kolektywizacji dokonano dopiero w 1958 r. Region Vrancea – ostatnia opierająca się komunistom chłopska reduta – został skolektywizowany z bronią w ręku. Tu za samo podejrzenie o agitację przeciw przymusowemu wywłaszczeniu rozstrzelivano na miejscu.

Aby wybudować kanał łączący deltę Dunaju z Morzem Czarnym – na wzór sowieckiego kanału Wołga–Don – trzeba było najpierw utworzyć wzdłuż przyszłej dumy socjalizmu 15 łągów. W 1958 r. połowa Rumunów była zamknięta w więzieniach, łągach lub zesłana na ciężkie roboty.

Represje wobec niepokornych trwały dziesięciolecia. Ale te dziesięciolecia przetrwała też opozycja. Do grona rumuńskich dysydentów należeli m.in.: Paul Goma, Doina Cornea, Gheorghe Ursu, znani w Polsce tylko nielicznym.

Nocą z 14 na 15 listopada 1987 r. doprowadzeni do ostateczności tragicznymi warunkami życia robotnicy fabryki samochodów ciężarowych „Steagul Rosu” („Czerwony Sztandar”) w Braszowie wszczęli bunt. Przeciw strajkującym ściągnięto oddziały Securitate i milicji. Po spacyfikowaniu buntu aresztowanych poddano torturom, procesy przeciwko nim były groteską. Po raz pierwszy świat ujrzał w pełnych reflektorach rzeczywistość rumuńską. Strajki i niepokoje (częściowo manipulowane) wybuchały do grudnia 1989 r. A jednak był to początek końca epoki dynastii Ceaușescu. Egzekucję „geniusza Karpat” i jego żony Eleny transmitowała telewizja publiczna. Tak skończyła się epoka Ceaușescu, ale nie epoka Securitate. Dość prześledzić obecną sytuację polityczną w Rumunii.

Dokumenty Longin opowiadają o najnowszej historii Rumunii. Brak w nich, co prawda, filmów archiwalnych – są one nadal niedostępne dla szerokiego ogółu odbiorców. Zgodnie z ustawą z 1999 r., zarządcą archiwów Securitate jest CNSAS (Narodowa Rada Badań nad Archiwami Securitate). Jednak po 1989 r. *gros* materiałów zaanektowały Rumuńskie Służby Informacyjne (SRI), gdzie pracuje wielu dawnych funkcjonariuszy Securitate. O tym również mówią filmy Longin, w których oglądamy wywiady z pracownikami byłej bezpieki i słyszymy, jak z niezmaconym spokojem mówią, iż nie mają sobie nic do zarzucenia, jako że działali zgodnie z literą prawa. Wartość filmów podnoszą zdjęcia archiwalne, a przede wszystkim rozmowy ze świadkami historii.

Przegląd zawartości

Cz. 1

Ukazuje fenomen ruchu oporu w Górach Fogaraskich – pierwsze akcje zbrojne partyzantów bukowieńskich skierowane przeciwko Armii Czerwonej w okresie marzec–kwiecień 1944 r. i walki z nową władzą aż do tragicznego końca grupy Karpaczyków Fogaraskich dowodzonych przez Gavrilę Ogoranu. Grupa ta walczyła z bronią w ręku do 1957 r., a jej dowódca został aresztowany dopiero w 1976 r.

Cz. 2

Dotyczy wielkich procesów rozpoczętych przez komunistyczne sądownictwo przeciw osobistościom rządu generała Antonescu, wielkiej finansjerze, liderom partii o przedwojennym rodowodzie.

W tej części znajdują się także filmy o: „reedukacji” przez tortury; wielkiej deportacji; gehennie tysięcy więzionych intelektualistów, księży, studentów, którzy przeszli przez piekło obozu Pitești w latach 1949–1952.

Cz. 3

Przedstawia proces kolektywizacji realizowany w latach 50. i 60., przeprowadzany na ogromnej powierzchni kraju metodą terroru, represji, zbrodni. Vrancea była ostatnią redutą na szlaku przymusowego wywłaszczania chłopów rumuńskich.

Ukazuje również budowę kanału łączącego deltę Dunaju z Morzem Czarnym, rozpoczęta przez Deja, a zakończoną przez Ceaușescu, nazywanego kanałem martwych. Przy jego budowie zginęło ponad 100 tys. więźniów politycznych. Budowany za pomocą łopat i taczek stał się mogiłą dla opozycji rumuńskiej, intelektualistów i chłopów.

Kolejny film przedstawia rozruchy studenckie w roku 1956 w Timiszoarze i Bukareszcie. W okresie apogeum dyktatury komunistycznej studenci zorganizowali jeden z największych protestów przeciwko reżimowi.

Cz. 4

Jest to kilka portretów osób będących „ikoną” Rumunii, a które przeszły przez czerwone piekło represji i zapłaciły za walkę o wolność kraju ogromną cenę: Elisabeta Rizea z Nucsoary, Corneliu Toposu, Richard Wurmbrandt, Anita Nandris z Bukowiny, Ion Ioanid, Tudor Greceanu, Ion Gavrilă Ogoranu, Paul Goma.

Cz. 5

Biografie rumuńskich dysydentów: Doiny Cornei, Vasile Paraschiva, Gheorghe Ursu, grupy *Romania Libera* i wielu innych osób znanych z działalności antykomunistycznej.

